

MEVCUT UZUN VÂDELİ İÇ DEVLET BORÇLARIMIZ VE GELECEK YILLARDAKİ DURUMLARI (*)

Dr. Yılmaz BÜYÜKERŞEN

Maliye Asistanı

Bugün artık bilinmektedir ki, devlet borçlanması harp, kalkınma ve buhranlarla mücadele gibi hedefler için kolayca kullanılabilen etkili bir silâhtır. Özellikle devletin iç borçlanması, para ve maliye politikaları ile olan sıkı ilişkisi dolayısıyla, dengeli büyümede geniş ölçüde rol oynar. Bu sebeple günümüzün kalkınma savaşı veren ve bilhassa yetersiz dış finansman ile dış yardım sorunlarına çözüm arayan az gelişmiş ülkelerinde, iç borçlanma konusu titizlik ve ciddiyet isteyen bir operasyon olarak ortaya çıkmaktadır.

Devletin iç borçlanması, gereken titizlik ve ciddiyetten uzak kaldığı takdirde, evvelce ulaşılmış hedefler veya gerçekleştirilmiş bazı olumlu sonuçların dahi muhafaza edilmesi güçleşir. Böyle bir durumun vucud bulması hâlinde piyasa dengesi bozulmakta, transferlerle kapatılan gelir farkları büyümekte, iş bütçesi irrasyonel bir gelişme göstermekte ve enflasyon gittikçe artan bir ağırlıkla ekonominin üzerine çökmektedir.

Türkiyede yakın zamana kadar devletin iç borçlanmasına gereken ilginin gösterildiği ve bu konuda sağlam bir politikanın kurulup yürütüldüğünü söylemek oldukça güçtür. Çünkü plânlı devreye giriş tarihinden kısa bir süre öncesine kadar, Türkiyede devletin borçlanması, kısmen klâsik maliye ve ekonomi anlayışının, kısmen

(x) Devlet Bütçesinden, yâni genel ve katma bütçelerden ödenecek borçlar kastedilmiş olup, devlet borçları içinde sayılması gereken çeşitli ekonomik devlet teşebbüslerinin hazine kefaletini haiz borçları bu yazının gerçevesi dışında bırakılmıştır.

de politik endişelerin etkisi altında yöneticiler tarafından kamu oyunun gözünden mümkün mertebe gizlenmesi gereken bir icraat olarak görülmüştür. Bu görüşün sonucu olarak devlet borçlarının bir kısmı genel ve katma bütçeler dışına çıkarılmış, gerekçelerde gerekli bilgiler tam olarak verilmemiş, istatistik serileri sıhhatli mukayeselere imkân vermiyecek şekilde düzenlenip yayınlanmıştır. Böylesine davranışların yanı sıra, bilhassa iç borç mekanizmasının karışık bir işleyiş tarzına oturtulmuş olması, borçların yıllar itibâriyle homojen karakter göstermemesi, bâzı borçlarını dağımık ve tâkibinin güç olması, borç kütüğünün kayıt ve tescil noksanları taşınması gibi sebepler de, Türkiyede devlet borçlarının aydınlığına set çeken engellerden olmuşlardır.

Bahis konusu sebeplerledir ki, uzun yıllar Türkiyede çok gerekli olduğu halde devlet borçlarına ait özel ve sistemli bir tetkik yapılmamıştır. 1961 yılından sonra, Türk devlet borçlarındaki bu derbederliğe bir son vermek amacı ile Maliye Bakanlığında girilen çalışmaların sonuçları ilk olarak 1965 ve 1966 malî yılı bütçe gerekçelerinde kendilerini göstermiştir. Adı geçen bütçe gerekçelerinde verilen bilgiler az çok mukayeseye imkân verecek bir görünüş arz etmekle beraber henüz yeterli sayılacak durumda değildir. Yalnız hemen ilâve etmek gerekir ki, bu konudaki çalışmaların gelişmesi ümit verici niteliktedir.

Biz de yazımızda, Maliye Bakanlığındaki resmî kayıtlardan temin ettiğimiz, borç miktarına ait verilerle, Türkiyede devletin mevcut uzun vâdeli iç borçları ve gelecekteki durumlarını gözden geçirmeyi hedef almış bulunuyoruz.

Türkiyede devlet bütçesinden ödenecek uzun vâdeli iç devlet borçları, Genel Bütçe borçları ve Katma Bütçe borçları olarak ikiye ayrılmaktadır.

GENEL BÜTÇEDEN ÖDENECEK UZUN VÂDELİ İÇ BORÇLAR

Bu gruba giren faiz, ikramiye, anapara ödemeleri her yıl genel bütçeye konan ödeneklerle yapılan uzun vâdeli iç borçlar, istikrazlar, iç konsolidasyon borçları, tasarruf bonoları borçları ve diğer borçlar olmak üzere dört ayrı çeşide ayrılmaktadırlar.

1. İSTİKRAZLAR

Türkiyede ilk defa uzun vâdeli iç devlet borçlanmasını istikrazlar teşkil etmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren (1) Türkiyenin cihazlanmasında önemli rolleri olan bu borçlardan *İkramiyeli Donanma Piyangosu, 1933 Ergani İstikrazı, 1934 Sivas - Erzurum Demiryolları İstikrazı, 1938 İkramiyeli İstikrazı, Milli Müdafaa İstikrazı, Yüksek Ziraat ve Baytar Mektebi İstikrazı* isimlerini taşıyanların ödenmeleri bu gün sona ermiş olup, durum tablolarında görülmemektedirler. Ödenmeleri henüz sona ermeyen istikrazlar ise şunlardır :

a — 1941 Demiryolu İstikrazı :

4057 sayılı kanunla; Diyarbakır, Elâzığ illerinden geçerek İran ve İrak hudutlarına uzanacak olan demiryolunun yapılması için başvuru bu istikraz, önce üç tertip hâlinde çıkarılmıştır. % 7 faizli olan bu borçlar için, yetki kanunu 35 milyon liralık bir limit tesbit etmiştir. Ancak 20 şer liralık kupürler hâlinde çıkarılan bu üç tertibin hâsilâtı 30 milyon lira olduğu ve proje için daha fazla finansman ihtiyacı duyulduğundan, bu def'a da 4625 sayılı kanunla istikraz limiti 85 milyon liraya yükseltilmiştir. Bunun üzerine 100'er li-

(1) Her nekad 1929 tarihinde başvuru iki istikraz mevutsa da Literatürde genellikle, Türkiyede iç devlet borçlanması için başlangıç yılı olarak 1933 yılının kabul edildiği görülmektedir.

ralık kupürler halinde ve yine üç ayrı tertipte (4., 5., 6., tertipler) piyasaya çıkarılan 30 milyon liralık tahvillerin tamamı satılmıştır (2). Böylece, altı ayrı tertipten elde edilen 60 milyon lira, projenin finansman için yeterli görülmüş ve 85 milyon liralık limitin 25 milyonluk kısmının kullanılmasına ihtiyaç duyulmamıştır.

1941 Demiryolu İstikrazının dördüncü tertibi için son olarak 1965 yılında (ilk altı ay içinde) 758.000 lira anapara, 109.050 lirada faiz ödemek suretiyle ortadan kaldırılmıştır. Beşinci tertip ise, 1965 yılının ikinci yarısında yapılan 758.000 liralık anapara ve 108.150 liralık da faiz ödemesiyle nihayete erdirilmiştir. Bu istikrazın % 6 faizli altıncı ve son tertibi ise 1966 yılı sonunda yapılacak son ödeme ile ortadan kalkacaktır. Bu ödemenin miktarı resmî kayıtlarda 827.900 lira anapara, 37.350 lira da faiz olarak görülmektedir.

b — Kalkınma İstikrazı.

1946 yılında, milli üretimi arttırmak için, endüstrinin desteklenmesi, yer altı ve yer üstü kaynaklarının verimli şekilde çalıştırılması, üretim sahaları ile pazarlar arasında ilişki kuracak yol ve diğer bayındırlık işlerinin yapılması amacı ile devletin ihtiyaç duyduğu 150 milyon liranın istikrazla sağlanmasına Büyük Millet Meclisince karar verilmiş ve bu konuda Maliye Bakanına yetki veren bir kanun onaylanmıştır.

% 6 faizle ve üç tertipte çıkarılarak, hâsılatı da 130 milyon lirada bırakılan bu istikrazların bir kısmı bütçe açıklarını kapatmakta kullanılmıştır. Ancak önümüzdeki yıl ortadan kalkacak olan bu borcun durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO : 1

Kalkınma İstikrazının ödeme durumu (Türk Lirası)

Yıllar	<u>I. TERTİP</u>		<u>II. TERTİP</u>		<u>III. TERTİP</u>	
	Anapara	Faiz	Anapara	Faiz	Anapara	Faiz
1966	4.139.100	187.140	3.214.800	246.192	3.121.200	339.792
1967	—	—	1.680.100	50.395	3.311.300	149.692

KAYNAK :Maliye Bakanlığındaki resmî kayıtlardan alınan bilgiye göre düzenlenmiştir.

(2) Bu son üç tertibin ilk ikisi % 5 faizli, sonuncusu, yani altıncı tertibi ise % 6 faizli idi.

c — Hazine Tahvilleri

Türkiyede bankalar ve anonim şirketler, 1935 den itibaren ayırdıkları kanuni karşılık ve ihtiyatları, mevcut kanuni mevzuat gereğince devlet iç istikraz tahvillerine veya en az bu tahvillerin faizi oranında faiz getiren başka esham ve tahvilâta plâse etmekle zorunlu kılınmışlardır. Bu uygulama 1941 yılında çıkarılan ve devlete istikraz yetkisi veren 4060 sayılı kanunla şekil değiştirmiştir. Uygulamada değişikliğe yol açan bu kanun, «Genel veya katma bütçe ile yönetilen dairelere, özel idare ve belediyelerle sermayesi bunlar tarafından temin olunan döner sermayeli kuruluşlar ve 3659 sayılı kanun kapsamına giren müesseselere ve imtiyazlı şirketlere ait emekli sandıkları veya emekli ve yardımlaşma sandıkları, ödeyecekleri aylık, tazminat ve yapmak zorunda oldukları idare masraflarına yetecek miktar dışındaki fazla paralarını yine bu kanununun 1. maddesindeki yetki ile çıkarılacak tahville yatırımları» hükmünü taşımaktaydı.

Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra, Hazine her nedense tahvil çıkarmaktan kaçmış ve kendisine yatırılan karşılık ve ihtiyatlar mukabilinde banka, şirket ve diğer müesseselere % 5 faizli hazine bonoları vermiştir. Ancak bu bonolar uzun vâdeli borç karşılığında değil de, dalgalı borç karşılığında verilecek belgeler olduğundan, acaip bir durum ortaya çıkmış, devlet uzun vâdeli borç olarak alınması gereken karşılık ve ihtiyatlar sahiplerine dalgalı borç belgesi vermiştir. Tabii bu bonolar avans ve iskontoya kabul edildiğinden, istenen amaç elde edilememiştir. Bu sefer, 1947 yılında bahis konusu bonoları tahville değiştirmek akıl edilmiş ve bu konsolide işlemi için 11 Haziranda çıkarılan 5072 sayılı istikraz kanunu ile ihraç olunan 250 milyon liralık 1947 Hazine Tahvilleri, bonolarla değiştirilmiştir. 20 yılda, eşit taksitlerle ödemeye tâbi tutulan bu tahviller, 1967 yılında sona erecektir. Aşağıdaki tabloda 1947 Hazine Tahvilleri karşılığındaki borcun kalan kısmı ile ilgili ödeme durumu görülmektedir.

TABLO : 2

1947 Hazine Tahvilleri bakiyesi ödeme durumu (Türk Lirası)

Yıllar	Anapara	Faiz	Toplam
1966	17.794.900	1.937.456	19.732.356
1967	18.878.600	853.756	19.732.356

KAYNAK : İbid.

d — 1948 İstikrazı

1948 bütçesinde meydana gelen 128 milyon liralık açığın, bahis konusu bütçe kanununda da belirtildiği gibi, iç istikraz hâsılatı ile kapatılmasına karar verilmiştir. İşte bu amaçla ve 5185 sayılı kanunla üç tertipte çıkarılan 1948 istikraz tahvilleri 125 milyon liralık limitle sınırlandırılmıştır. Ancak limitin hepsi kullanılmamış ve ihraç 119.989.400 lirada kalmıştır. 3 Nolu tabloda bu borçların bakiyesine ait ödeme durumu görülmektedir.

TABLO : 3

1948 İstikrazı bakiyesinin ödeme durumu (Türk Lirası)

Yıllar	<u>I. TERTİP</u>		<u>II. TERTİP</u>		<u>III. TERTİP</u>	
	Anapara	Faiz	Anapara	Faiz	Anapara	Faiz
1966	4.758.100	766.156	2.565.000	489.462	1.310.000	393.740
1967	5.043.600	472.091	2.715.800	335.662	1.310.000	321.640
1968	5.346.300	160.310	2.878.800	172.666	1.460.000	239.240
1969	—	—	—	—	1.550.000	146.540
1970	—	—	—	—	1.649.400	43.038

KAYNAK : İbid.

e — 1949 İstikrazı

1950 yılında yapılacak yatırımların finansmanı amacı ile 5382 sayılı kanunla 120 milyon liraya kadar ihracına izin verilen bu istikrazlar iki tertipten ibarettir. Birinci tertibinin 5 milyonu % 4, 5, 15 milyonu % 6 faizli olan 1949 istikrazının ikinci tertibi de % 6 faizlidir. 4 Nolu tabloda 1949 istikrazı tertipleri bakiyesinin ödeme durumu görülmektedir.

f — 1951 İstikrazı

1951 mali yılında (tahmin edilen gelirlerin gerçekleşmemesi sebebiyle) meydana gelen bütçe açığının kapatılması amacı ile 1952 yılı başında çıkarılan yetki kanunu ve yirmi yıl sonunda ödenmek kaydı altında ihraç edilen 1951 istikraz tahvillerine % 5 faiz nisbeti uygulanmıştır. 1951 istikrazı ödemeleri 1972 yılında son bulacaktır. Aşağıda bu istikrazla ilgili ödeme durumu görülmektedir.

TABLO : 4

1949 İstikrazı I. ve II. tertiplerinin beş yıllık faiz ve anapara
ödemeleri durumu (Türk Lirası)

Yıllar	<u>I. TERTİP %4,5</u>		<u>I. TERTİP % 6</u>		<u>II. TERTİP %6</u>		Toplam
	Anapara	Faiz	Anapara	Faiz	Anapara	Faiz	
1966	322.300	113.622	1.035.000	271.871	6.520.000	2.003.128	10.266.821
1967	336.800	99.122	1.098.000	209.771	6.900.000	1.611.728	10.255.421
1968	352.000	83.922	1.163.900	143.871	7.320.000	1.179.128	10.242.821
1969	367.900	68.022	1.233.800	73.981	7.760.000	725.928	10.229.631
1970	—	—	—	—	8.230.000	240.868	8.470.868

KAYNAK ; İbid.

TABLO : 5
1951 İstikrazı bakiyesi faiz ve anapara
ödemeleri durumu (Türk Lirası)

Yıllar	Anapara	Faiz	Toplam
1966	3.420.000	1.394.775	4.814.775
1967	3.590.000	1.224.775	4.814.775
1968	3.770.000	1.044.775	4.814.775
1969	3.960.000	854.775	4.814.775
1970	4.160.000	654.775	4.814.775
1971	4.370.00	444.775	4.814.775
1972	4.590.000	227.775	4.814.775

KAYNAK : İbid.

g — 1953 İstikrazı

Bu istikraz da, 1953 yılı bütçe açığını kapatmak için başvuru olan istikrazlardandır. Yirmi yıl vâde ve % 5 faizle 1954 yılı başında çıkarılan 1953 istikraz tahvillerinin miktarı 125 milyon liradır. Bu istikraza ait ödeme durumu şöyledir :

TABLO : 6
1953 İstikrazı bakiyesinin anapara ve faiz
ödeme durum (Türk Lirası)

Yıllar	Anapara	Faiz	Toplam
1966	6.460.000	3.570.800	10.030.800
1967	6.800.000	3.230.800	10.030.800
1968	7.120.000	2.910.800	10.030.800
1969	7.480.000	2.550.800	10.030.800
1970	7.860.000	2.170.800	10.030.800
1971	8.260.000	1.770.000	10.030.800
1972	8.660.000	1.370.800	10.030.800

KAYNAK : İbid.

h — 1. 1955 İstikrazı (3)

1955 yılında devletin, kadrolarında bulunan personel için Emekli Sandığına ödemek zorunluğunda bulunduğu % 5 aidatların uzun süre sandığa yatırılmamasından doğan borçlar 58 milyon lırayı bulmuştur. Sandığın likidite durumunun bozulmuş olması (4), 58 milyonluk borcun ödenmesini zaruri kılmış ve bunun üzerine devlet istikraza başvurmak zorunda kalmıştır (5).

% 5 faizli olan bu borcun ödeme durumu aşağıda verilmiştir.

TABLO : 7

Birinci 1955 İstikrazı bakiyesinin ödeme durumu (Türk Lirası)

Yıllar	Anapara	Faiz	Toplam
1966	2.860.000	1.794.250	4.654.250
1967	3.000.000	1.654.250	4.654.250
1968	3.150.000	1.504.250	4.654.250
1969	3.300.000	1.354.250	4.654.250
1970	3.480.000	1.174.350	4.654.250
1971	3.640.000	1.014.250	4.654.250
1972	3.830.000	824.250	4.654.250
1973	4.020.000	634.250	4.654.250
1974	4.220.000	434.250	4.654.250

KAYNAK : İbid.

- (3) Maliye Bakanlığındaki resmî kayıtlarda üç tane 1955 istikrazı görülmektedir. Aslında 1955 yılında iki istikraz yapılmış olup, bunlardan birisi Emekli Sandığına olan borcu ödemek için yapılan İstikraz diğeri ise Amortisman ve Kredi Sandığının yaptığı istikrazdır. Bunlardan sonuncusu az sonra görüleceği üzere, Hazinece devralınmış ve bir kısmı % 3, bir kısmında % 5 faizle iki ayrı hesaba geçirilmiştir. Bu sebeple kayıtlarda üç tane görülen 1955 İstikrazlarını biz burada iki ayrı istikraz olarak almaktayız.
- (4) Sandığın likidite durumu, tasarruf fonlarının gelişigüzel plâse edilmesinden bozulmuştur. (Bu konuda Bkz: *Büyükerşen, Yılmaz.*, Teoride ve Türkiye Uygulamasında İç Devlet Borçlarının Enflasyonist Etkileri, Doktora Tezi, s. 178).
- (5) Bkz. : 6583 sayılı yetki kanunu.

i — İkinci 1955 İstikrazı

Bu istikraz aslında devlet tarafından doğrudan doğruya piyasadan -ya da kurumlardan- alınmış değildir. Burada borçlanma işlerini Amortisman ve Kredi Sandığı tarafından 6115 sayılı kanuna göre yapılmıştır. 1955 malî yılı bütçe açığının (6) kapatılmasında, yeni bir borçlanma için kendi kredi imkânlarını uygun görmiyen hükümet, 50 milyon lira olan bu istikraz hâsılâtını Amortisman ve Kredi Sandığından devr almayı düşünmüştür. Bu amaçla 1956 yılında çıkarılan 6764 sayılı kanunla, devir işlemi kanuni bir şekilde temin edilmiştir (7). Her ne kadar, devlet borç tablolarında görülen bu istikraz 1956 yılında devir alınmışsa da ilk yetki kanunu ve borcun piyasadan alınış tarihi itibarıyla 1955 istikrazı adı ile kayıtlara geçirilmiştir. Bu borç miktarının 30 milyonuna % 3 (8), 20 milyonuna da % 5 faiz yürütülmüştür. Bu borçla ilgili ödeme durumu 8 Nolu tabloda gösterilmiştir.

TABLO : 8

İkinci 1955 İstikrazı bakiyelerinin ödeme durumu (Türk Lirası)

Yıllar	% 3 faizli ve ikramiyeli tertip		% 5 faizli tertip		Toplam
	Anapara	Faiz	Anapara	Faiz	
1966	1.500.000	907.236	985.000	620.000	4.012.236
1967	1.545.000	862.236	1.035.000	570.000	4.012.236
1968	1.592.000	815.236	1.085.000	520.000	4.012.236
1969	1.640.000	767.236	1.145.000	460.000	4.012.236
1970	1.689.000	718.236	1.195.000	410.000	4.012.236
1971	1.739.000	668.236	1.260.000	345.000	4.012.236
1972	1.792.000	615.236	1.320.000	286.000	4.012.236
1973	1.845.000	562.236	1.385.000	220.000	4.012.236
1974	1.901.000	506.236	1.455.000	150.000	4.012.236

KAYNAK : İbid.

(6) 152 milyon liraya yakın bir meblağdır.

(7) Bu borca başlangıçta yazılanlar, doğrudan doğruya devlete değil de Amortisman ve Kredi Sandığına borç verdiklerinden ve akid ona göre gerçekleştiğinden, alacaklılara karşı yine Amortisman ve Kredi Sandığı sorumlu kalmış ve devlet, gerek ana para ve gerekse faizlerle ikramiyeleri şimdiye kadar amortisman ve Kredi Sandığına ödemiştir. 1963 yılında sandık lağvolduğundan, hâlen bu borçla ilgili bütün ödemeler, sandığın mevcutlarını devir alan Devlet Yatırım Bankasına yapılmaktadır.

(8) Aynı zamanda ikramiyelidir.

j — 1956 İstikrazı

1953 den beri bütçe açıklarının gittikçe büyümesi ve en mühimi bu açıkların borçlarla kapatılması işleminin hükümetlerce kolay bir gelenek hâline getirilmesi 1956 istikrazının da sebebi sayılabilir. Hattâ bu istikrazın şimdiye kadar yapılanlara göre değişik bir tarafı da borç için Maliye Bakanına yetki veren kanunda, borç hasılatının hangi işlerde veya işlemlerde kullanılacağına dair bir ifade ve bilginin olmayışıdır. Faiz oranı % 5 olan bu istikraz için Büyük Millet Meclisi 300 milyon liraya kadar yetki verdiği halde (9) 75 milyon liralık ihraçta bulunulmuş ve hâsılât bütçe açıklarını karşılamıştır. İhraç tarihinden itibaren 20 yıl sonunda, yâni 1986 da ödenmeleri sona erecek olan tahvillerin 1975 yılına kadar anapara ve faiz ödemeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

T A B L O : 9

1956 İstikrazının 1975 yılına kadar anapara ve faiz ödemeleri durumu (Milyon Lira)

Yıllar	Anapara	Faiz	Toplam
1966	3.750.000	2.062.500	5.812.500
1967	3.750.000	1.875.000	5.625.000
1968	3.750.000	1.687.500	5.437.500
1969	3.750.000	1.500.000	5.250.000
1970	3.750.000	1.312.500	5.062.500
1971	3.750.000	1.125.000	4.875.000
1972	3.750.000	937.500	4.687.500
1973	3.750.000	750.000	4.500.000
1974	3.750.000	562.500	4.312.500

KAYNAK : İbid.

k — 1960 Hürriyet İstikrazı

27 Mayıs 1960 ihtilâlinde sonra çıkarılan ve limiti 250 milyon lira olan bu istikraz % 6 faizlidir. 1960 Hürriyet İstikrazının 1975

(9) Bu istikraza kadar, 250 milyonluk 1947 Hazine Tahvilleri hariç, -ki o da konsolidasyon içindir- verilen en fazla limitin 150 milyon lira olduğuna dikkati çekelim.

yılına kadar yapılacak faiz ve anapara ödemeleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO : 10

1960 Hürriyeti İstikrazının 1975 yılına kadar borç ve anapara ödeme durumu (Türk Lirası)

Yıllar	Anapara	Faiz	Toplam
1966	12.500.000	11.250.000	23.750.000
1967	12.500.000	11.000.000	23.500.000
1968	12.500.000	9.750.000	21.250.000
1969	12.500.000	9.000.000	21.500.000
1970	12.500.000	8.250.000	20.750.000
1971	12.500.000	7.500.000	20.000.000
1972	12.500.000	6.750.000	19.250.000
1973	12.500.000	6.000.000	18.500.000
1974	12.500.000	5.250.000	17.750.000

KAYNAK : İbid.

1 — Kalkınma İstikrazı.

1965 yılında çıkarılan bu borcun tahvillerine % 6 faiz haddi tesbit edilmiştir. Kayıtlara göre 200.000.000 lira limit tesbit edilen *Kalkınma İstikrazı*'nın anapara ve faiz ödemeleri ile ilgili olarak düzenlediğimiz tablo aşağıdadır.

TABLO : 11

1965 Kalkınma İstikrazının 1975 yılına kadar faiz ve anapara ödemeleri durumu (Türk Lirası)

Yıllar	Anapara	Faiz	Toplam
1966	10.000.000	12.000.000	32.000.000
1967	10.000.000	11.400.000	31.400.000
1968	10.000.000	10.800.000	20.800.000
1969	10.000.000	10.200.000	20.200.000
1970	10.000.000	9.600.000	19.600.000
1971	10.000.000	9.000.000	19.000.000
1972	10.000.000	8.400.000	18.400.000
1973	10.000.000	7.800.000	17.800.000
1974	10.000.000	7.200.000	17.200.000

KAYNAK : İbid.

Yukarıdan beri her birini ödeme durumları ile ayrı ayrı gördüğümüz istikrazlar, uzun vâdeli iç devlet borçları içinde en geniş yeri işgâl etmeleri sebebiyle borç yükünün ağırlığında da en müessir borç grubunu teşkil etmektedirler. Aşağıdaki tabloda istikrazlar mürettebatının gelecek 9 yıl içindeki toplam yükü görülmektedir.

T A B L O : 12

İç İstikrazlar toplamının 1975'e kadar Genel Bütçeler üzerindeki yükü (Türk Lirası)

Yıllar	Anaparalar	Faizler	Toplam
1966	87.081.200	40.385.470	127.466.670
1967	83.564.200	35.920.918	119.485.118
1968	61.488.000	31.011.698	92.499.698
1969	54.686.700	27.701.532	82.388.232
1970	54.513.000	24.574.467	79.087.867
1971	45.519.000	21.868.061	67.387.061
1972	46.442.000	19.407.561	65.849.561
1973	42.600.000	16.897.286	59.497.286
1974	43.386.000	14.573.786	57.959.786

KAYNAK : Evvelki tablolarda verilen bilgilere göre tarafımızdan hesaplanmış ve tablo halinde düzenlenmiştir.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi önümüzdeki 9 yıl içinde istikrazlar dolayısıyla ödenecek borç faizleri ve anaparalar itibariyle 1966 ve 1967 yılları devlet bütçesinin en fazla yüke sahip bulunduğu yıllar olacaktır. (Ceteris Paribus). Bugünkü duruma göre, yük, sözü geçen yıllardan sonra tedrici olarak azalmaktadır.

Türkiyede İstikrazların başlangıç yılı 1933 dür. Yukarıda da gördüğümüz gibi, bu uzun vâdeli iç devlet borçları ilk zamanlar, yalnızca belli bâzı amaçların gerçekleştirilmesi için yapılmış ve yalnızca o amaçlar için kullanılmıştır. Bir başka ifade ile, istikraz hâsılatları bütçede tahsis prensibine göre sarfolunmuşlardır. İlk yıllardaki istikrazların yapılış kullanılış amaçlarını, genellikle ekonominin enfrasütrüktür yatırımları teşkil etmekte ve bu sebeple istikrazlar, klâsik açıdan dahi kolayca tenkit dışı kalmaktadırlar. Hattâ II. Dünya Harbi sırasında artan savunma masrafları ile bu masrafların sebep

olduğu bütçe açıklarının kapatılması için başvürulan istikrazları dahi tenkid edebilmek oldukça güçtür. Fakat bu şartların nihayete ermesinden sonraki istikraz politikasını makûl görmek mümkün olamamaktadır. Bu konuda modern borç idaresi ve maliye anlayışının hedef ve prensipleri dahi uygulamaya aykırı düşmektedir. Aykırılık bir yandan istikrazları besliyen kaynaklar, diğer yandan da istikraz hâsılâtlarının kullanılışından doğmaktadır.

İstikrazların kaynakları içinde bankalar birinci sırayı işgâl etmektedirler (10). Bankaların istikrazlara iştiraki kendi serbest arzularından çok, kanuni bir zorunluğun neticesidir. Bankalar, cari Bankalar Kanununun 36. maddesine göre, *senelik kârlarından Türk Ticaret Kanununun bu husustaki hükmü gereğince ayırmak zorunda buldukları kanuni ihtiyat akçeleri ile yukarıdaki madde gereğince tesis edecekleri muhtemel zarar karşılıklarının tamamının senelik bilânçolarının genel kurullarınca kabul ve tasdikini takiben bir ay içinde mübayaa kıymetleri üzerinden, devlet iç istikraz tahvillerine veya Amortisman ve Kredi Sandığı tahvillerine yatırmak mecburiyetindedirler.*

İşte bu kanuni zorunluk bankaları kanuni karşılık ve ihtiyatlarını, devlet istikrazlarına yatırmak zorunda bırakmaktadır. Her ne kadar bankalar bu mecburiyet dışında, bir miktar da, bankacılık faaliyetleri için devlet tahvili alıp satmakta iseler de bu miktar kanuni mecburiyet karşısında aldıkları devlet istikraz tahvilleri miktarının yanında çok azdır (11).

Bankaların karşılık fonlarının devlet iç istikraz tahvillerine plâse edilmesindeki amaç, hem mudilerin mevduatını teminat altına almak ve hem de kayıt parası yaratmalarını önlemektir. Bankaların yukarıda zikredilen kanun gereğince karşılık fonlarını Amortisman ve Kredi Sandığı adına Merkez Bankası nezdinde açılan hesaba (12) yatırmaları, söz konusu amaca ilk bakışta uygun gibi görülebilmekte ise de, bu fonların kullanılışı, amaçtan ayrılan bir yol tâkip et-

(10) Bu konuda, Bkz. : *Büyükerşen, Yılmaz*. Teoride ve Türkiye Uygulamasında İç Devlet Borçlarının Enflasyonist Etkileri, Doktora Tezi, s. 166 - 176 ve *Eralp, Ziya*. Devlet Maliyesi II, Ankara 1954, s. 71.

(11) *İbid.*,

(12) 12 Mayıs 1961 den sonra, bankalar kanuni münzam karşılıklarını -ki, karşılıklara içinde miktar itibarıyla en önemlisi budur- Merkez Bankasında ihdas olunan «*özel hesaba*» yatırmaktadırlar.

miştir. Şöyle ki, Amortisman ve Kredi Sandığı, Merkez Bankasındaki hesabında toplanan bu fonları İktisadî Devlet Teşebbüslerine kredi olarak vermiştir. İktisadî Devlet Teşebbüsleri ise genel olarak zarar eden kuruluşlardır (13). Kredi olarak Amortisman ve Kredi Sandığından aldıkları bu fonları harcama şeklinde tekrar piyasaya çıkardıklarından - porsoneler veya alacaklılara ödeme yapıldığı için - bunlar büyük bir ihtimalle tekrar bankalara mevduat olarak dönmektedirler. Bu ise, «*Loans make deposits*» kredi enflasyonunun doğmasına yol açacak bir özelliktir.

Diğer taraftan devlet istikrazlarına yazılanların arasında ikinci sırayı, devlet müesseseleri teşkil etmektedir. Bu müesseselerin içinde Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu, Evkâf Umum Müdür-lüğü gibi *müesseseseleşmiş tasarruf kurumları* en önemlileridir. Bu kurumlar Türkiyedeki vâdeli, mevduat hesaplarında yüksek meblâğlara sahiptirler ve mevduatlarında devamlı bir artış görülmektedir.

Yatırıma akacak tasarruf fonları olarak Türkiyede önemli bir finansman kaynağı olan bu kurumlar, ne yazık ki, fonlarının büyük bir kısmını verimli yatırımlardan ziyade devlet istikraz tahvillerine plâse etmek zorunda bırakılmakta, bunun dışında ise bizzat verimsiz bir takım yatırımlar yapmak durumuna düşürülmektedirler (14).

İstikrazları besliyen kaynaklar arasında özel şahıs tasarrufları ile şirketler gibi özel kurumların yeri çok azdır. Bunlardan şirketler, kanuni mecburiyet altında ve ihtiyatları ile tahvil almaktadırlar (15). Fertler ise, faiz haddi ve diğer psikolojik ve sosyolojik etkilerle istikraz tahvillerini tercih etmemektedirler. Genel olarak devlet istikrazlarına uygulanan faiz haddi, reel faiz haddinin altında bir seyir takip etmekte, bu ise tasarruf sahibi fertleri, devletten çok özel kesime borç vermeğe veya tasarruflarını mala çevirmeğe zorlamaktadır.

-
- (13) Her ne kadar kâr cedulere rastlamak mümkünse de, bunların da kârlarını seyyaliyetsizlik içinde olan diğerleriye verdikleri görülmektedir.
- (14) Örneğin Eskişehirde yapılan ve zarar ettiği için Millî Savunma Bakanlığına satılan Porsuk Oteli.
- (15) Bu konudaki kanuni mevzuat çok karışık olduğu, ve uygulamada ihtilâflara yol açtığı için şirketlerin çoğuna kanuni ihtiyatlarını devlet tahviline yatırmadıkları görülmektedir.

İstikrazları besliyen kaynakların bu durumda olmasının yanı sıra, istikrazlarla elde edilen fonların, yukarıda gördüğümüz gibi genellikle bütçe açıklarını kapatmaya yaraması beceriksiz hükümetlerin elinde - aslında her az gelişmiş ülkede olumlu olabilecek - devlet istikrazlarını, tasarruf gücünü parçalayıcı bir mekanizma olarak ortaya çıkarmaktadır.

Burada her ne kadar istikrazlarla kapatılan bütçe açıklarının yatırımlardan ileri geldiği ve binaenaleyh, bu işlemin tasarrufları yatırıma kanalize ettiği iddiası öne sürülebilirse de, özellikle ihtilâlden önceki devir göstermiştir ki, plânsız ve hesapsız yatırımlar, beslenildikleri gerçek tasarruf kaynakları ile emisyon musluğuunu daima piyasadaki talebi arttırıcı yönde işletmişlerdir.

2. İÇ KONSOLIDASYON BORÇLARI.

Bu borçlar, Merkez Bankasının Hazineye kısa vâdeli avansları ve diğer dalgalı borçları ile iktisadî devlet teşebbüslerinin, Hazine'nin kefaleti altında, Merkez Bankasından, Emekli Sandığından, İşçi Sigortaları Kurumundan ve Amortisman ve Kredi Sandığından alıp da ödeyemedikleri kısa vâdeli borçları için yapılan konsolidasyon işleminden doğan borçlardır. 27 Mayıs 1960 İhtilâlinden sonra devletin, bozulan malî durumu gözden geçirilmiş ve bu arada 6.12.1960 tarihinde çıkarılan 154 sayılı kanunla, biriken daha doğrusu paralaşan söz konusu dalgalı borçlara karşılık tahvil ihraç edilmiş ve alacaklılara verilmiştir. 154 sayılı kanunla konsolidasyona tabî tutulan borçlar dört ayrı borç grubundan ibarettir.

a — Merkez Bankası Borçları

Bilindiği gibi, Hazine, malî yıl içinde gelirlerle giderler arasındaki zaman dengesizliğini ortadan kaldırmak için Merkez Bankasından kısa vadeli avans alabilmektedir. Yine, Hazine bâzı kamu işlerinin görülmesi için müteahhitlere para yerine bono vermekte ve bunlar Merkez Bankası veya diğer bankalarca iskonto ve avansa kabul edilmektedirler. Ayrıca hazinenin kısa vâdeli borçlar için ihraç ettiği 9 ay vâdeli bonolarla, plâsman bonoları da bankalar sisteminin işleyişini sağlıyan kanuni mevzuat sâyesinde paraya dönebilmektedir. Bütün bunların dışında, hazine, devletin çeşitli ekonomik teşebbüslerine, ihtiyaçları olan paraları borçla temin edebilmeleri için kefil olmaktadır. İşte saydığımız bu işlemler dolayısıyla yapılan borçlara karşılık verilen senetler, «avans» ve «iskonto» düzeni dola-

yısıyla paraya dönüşmekte ve nihai olarak Merkez Bankasında toplanmaktadır.

Bu borçların mâhiyeti itibariyle alındıkları yıl sonunda ödenmeleri gerekmektedir. Türkiyede bu edâ mecburiyeti, Merkez Bankasının ve diğer müesseseseleşmiş tasarruf kaynaklarının muhtar kuruluşlar olmamaları yüzünden, hükümetler tarafından yerine getirilmeyip ihmale uğratılmakta, daha doğru bir deyişle, hükümetlerin beceriksiz ve plânsız icraatı böyle bir sonucu ortaya çıkarmaktadır.

İşte Merkez Bankasına olan bu konsolidasyon borçları, yukarıda anlatılan şekil ve sebepler yüzünden meydana gelen borçlardır. Konsolidasyon tarihinde 5.316.822.027 lira olarak tesbit edilen bu borçlar, Türkiye'de 1960 dan evvel esaslı bir para politikasının hükümetlerce tesis ve takip edilmediğine bir delil olarak gösterilebilir.

154 sayılı kanunla konsolide edilen Merkez Bankası borçlarının, borcun büyüklüğü ve önümüzdeki yıllardaki diğer borç yükleri düşünülerek, daha sonra 3.10.1963 tarihinde çıkarılan 347 sayılı kanunla ödemeye başlama tarihleri on yıl geriye bırakılmıştır. Bu sebeple Merkez Bankasına olan iç konsolidasyon borçlarının ödenmesine 1973 yılından itibaren başlanacaktır. Bankaya 1973 ve 1974 yıllarında yapılacak borç ödemeleri aşağıdaki tablodadır.

TABLO : 13

Merkez Bankasına olan konsolidasyon borcu ödemelerinin ilk iki yıldaki faiz ve anapara miktarları (Türk Lirası)

Yıllar	Anapara	Faiz	Toplam
1973	41.400.000	26.232.000	65.632.000
1974	41.700.000	26.992.000	68.692.000

KAYNAK : Maliye Bakanlığı kayıtlarındaki bilgilere göre tarafımızdan düzenlenmiştir.

Dikkât edilecek olursa bu borçlar -yukarıya alınan rakamlar 2 yıla ait olmakla beraber- bütçelere gittikçe artan bir şekilde yük tahmil edeceklerdir.

b — Emekli Sandığına olan borçlar

İstikrazları incelerken de belirttiğimiz gibi Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı fonları, gerçek tasarruflar olarak, verimli sahalarla plâse edilecekleri yerde, devletin zarar eden işletmelerine, kısa vâdeli finansman kaynağı olarak da kullanılmışlardır. Bu yüzden devletin kefâleti sebebiyle, Emekli sandığına olan 674.235.791 lira-lık borcunun ödeme durumu aşağıdaki tablodadır.

T A B L O : 14

**Emekli Sandığına yapılacak konsolidasyon borcu
ödemelerinin durumu (Türk Lirası)**

Yıllar	Anapara	Faiz	Toplam
1966	15.800.000	36.592.000	52.392.000
1967	16.800.000	35.592.000	52.392.000
1968	17.800.000	34.592.000	52.392.000
1969	18.900.000	33.492.000	52.392.000
1970	20.100.000	32.292.000	52.392.000
1971	21.200.000	31.192.000	52.392.000
1972	22.600.000	29.792.000	52.392.000
1973	23.900.000	28.492.000	52.392.000
1974	25.400.000	26.992.000	52.392.000

KAYNAK : İbid.

c — İşçi Sigortaları Kurumuna borç (16)

Devletin Sosyal Sigortalar Kurumuna olan bu borcu da 154 sayılı kanunla konsolidasyona tâbi tutulan borçlarının toplamından ibarettir. Bu toplamın ifadesi 137.912.109 liradır. Aşağıdaki tabloda ödenmesi devam etmekte olan borcun yıllar itibariyle faiz ve anapara durumları verilmiştir.

(16) İşçi Sigortaları Kurumu, 1965 yılında isminde değişiklik yapılarak «Sosyal Sigortalar Kurumu» adını almıştır.

TABLO : 15

İşçi Sigortaları (Sosyal Sigortalar) Kurumuna yapılmakta olan konsolidasyon borcu ödemelerinin 1975 yılına kadar durumu (Türk Lirası)

Yıllar	Anapara	Faiz	Toplam
1966	3.200.000	7.466.000	10.666.000
1967	3.400.000	7.266.000	10.666.000
1968	3.600.000	7.066.000	10.666.000
1969	3.900.000	6.766.000	10.666.000
1970	4.100.000	6.566.000	10.666.000
1971	4.300.000	6.366.000	10.666.000
1972	4.600.000	6.066.000	10.666.000
1973	4.800.000	5.866.000	10.666.000
1974	5.200.000	5.466.000	10.666.000

KAYNAK : İbid.

d — Amortisman ve Kredi Sandığına (Devlet Yatırım Bankası) olan konsolidasyon borcu.

Amortisman ve Kredi Sandığının kuruluş amaçlarından birisi de, devlet adına borç idaresi ile meşgul olmak idi. Her ne kadar bu amaç ilkin isabetli bir düşünce gibi görülmekte ise de, devlet borçlarını, meclis ve bütçe dışına çıkarmak suretiyle kamu oyunun gözünden ve denetiminden uzaklaştırması sebebiyle de sakıncalı idi. Amortisman ve Kredi Sandığı bu mahzurlarına rağmen 1963 yılına kadar çalışmıştır. İktisadi devlet teşebbüslerine kredi veren bu sandığın 1960 sonunda alacaklı olduğu dalgalı borç miktarı 1.021.539.908 lira idi. Ancak 154 sayılı Kanunla 16.12.1960 da bu borcun 856.748.743 lirası konsolide edilmiştir. Aşağıda bu miktarın gelecek yıllar içindeki ödeme durumu gösterilmektedir.

TABLO : 16

Amortisman ve Kredi Sandığına olan 856.748.743 liralık konsolidasyon borcu bakiyesinin 9 yıllık ödeme durumu (Türk Lirası)

Yıllar	Anapara	Faiz	Toplam
1966	20.000.000	46.900.000	66.900.000
1967	21.000.000	45.900.000	66.900.000

1968	23.000.000	43.900.000	66.900.000
1969	24.000.000	42.900.000	66.900.000
1970	26.000.000	40.900.000	66.900.000
1971	27.000.000	39.900.000	66.900.000
1972	28.000.000	38.900.000	66.900.000
1973	31.000.000	35.900.000	66.900.000
1974	33.000.000	33.900.000	66.900.000

KAYNAK : İbid.

Amortisman ve Kredi Sandığına olan 1.021.532.908 liralık borcun konsolidasyon dışında kalan 164.784.165 liralık kısmın da hemen ödenebilme imkânları bulunamadığı için 12.6.1963 tarihinde çıkarılan 250 sayılı kanun, bu miktarı da konsolidasyona bağlamıştır. Ödenmesi devam etmekte olan bu tertibin gelecek 9 yıl içindeki anapara ve faiz tediye miktarları şöyledir.

TABLO : 17

Amortisman ve Kredi Sandığına olan ve 250 sayılı kanunla konsolide edilen 164.784.165 liralık borcun bakiye kısmından 1975'e kadar yapılacak ödemelerin durumu (Türk Lirası)

Yıllar	Anapara	Faiz	Toplam
1966	3.000.000	9.810.000	12.810.000
1967	4.000.000	8.810.000	12.810.000
1968	4.000.000	8.810.000	12.810.000
1969	4.000.000	8.810.000	12.810.000
1970	4.000.000	8.810.000	12.810.000
1971	5.000.000	7.810.000	12.810.000
1972	5.000.000	7.810.000	12.810.000
1973	5.000.000	7.810.000	12.810.000
1974	5.000.000	7.810.000	12.810.000

KAYNAK : İbid.

İç Konsolidasyon borçlarının buraya kadar ayrı ayrı gördüğümüz durumları, toplam olarak her yıl Genel bütçeye tablo 18 de görülen yükleri yükleyecektir.

TABLO : 18

İç Konsolidasyon Borçlarının toplam olarak ve yıllar itibariyle Genel Bütçeye yükleyeceği yük. (Türk Lirası)

Yıllar	Anaparalar	Faizler	Toplam
1966	42.000.000	100.768.000	142.768.000
1967	45.200.000	97.568.000	142.768.000
1968	48.400.000	94.368.000	142.768.000
1969	50.800.000	91.968.000	142.768.000
1970	54.200.000	88.568.000	142.768.000
1971	57.500.000	85.268.000	142.768.000
1972	60.200.000	82.568.000	142.768.000
1973	106.100.000	104.300.000	210.400.000
1974	110.300.000	100.100.000	210.400.000

KAYNAK : Evvelki tablolara göre düzenlenmiştir.

İç Konsolidasyon borçlarının genel bütçeye olan yıllık toplam yüklerinin 1973 den itibaren artması, ödemeleri 1963 de 347 sayılı kanunla on yıl ertelenen Merkez Bankası konsolidasyon borçlarının ödenmeye başlamasındandır.

3. TASARRUF BONOLARI BORCU.

Tasarruf bonoları 5.1.1961 tarih ve 223 sayılı kanunla «*Türk ekonomisinin istikrar içinde gelişmesini temin için tarım, sanayi ve ulaştırma sahalarında yapılacak yatırımların finansmanında kullanılmak üzere*» çıkarılmışlardır.

Türkiyede İç devlet borçlanmasının başlangıç tarihi olan 1933 den bu yana başvurulmuş uzun vâdeli borç çeşitlerine, tasarruf bonoları ile yeni bir borç çeşidi daha ilâve edilmiş olmaktadır. Değişiklik, daha ziyade borcun alınış tarzından ileri gelmektedir. Tasarruf Bonoları kanununa göre, başlıca maaş ve ücretlerden, ve tevkifata tabi istihkaklardan, Gelir ve Kurumlar Vergisi mükelleflerinin beyan ettikleri gelirlerden, Gayri menkullerin satış değerlerinden, Millî Piyango ve bankaların nakit ikramiyeleri ile Spor Toto ikramiyelerinden, Veraset ve İntikâl vergisine mukabil alınacak teminat

miktarlarından % 3 oranındaki kısmı devlet tarafından borç olarak alınacaktır. Bu borç alış şekli, cebri tasarruf yolu ile borçlanma mahiyetindedir.

Tasarruf Bonolarının çıkarılma amacı başlangıçta hoşgörü ile karşılanmakla beraber, kısa bir süre sonra uygulamada görülen aksaklıklar, bu devlet borçlarını ve bu arada devlet kredisini hayli şikâyet edilir hale getirmiştir. Nama yazılı olarak ihraç edilmesi gereken ve % 6 faiz uygulanan tasarruf bonolarının, piyasada geniş bir alışverişe konu olmuştur. Bu yüzden gelirlerinin % 3'ünü (17), devlete borç verip karşılığında tasarruf bonusu olmak zorunda kalan mükelleflerden, ihtiyaçlarının baskısı altında olanlar, ellerindeki bonoları, üzerinde yazılı değerden çok aşağısına satmak zorunda kalmaktadırlar.

Gerçekten tasarruf bonoları, itfâ tarihinden uzaklık derecelerine göre değişmek üzere nominâl değerinin % 35 - 50 si üzerinden alınıp satılmaktadır. Örneğin elindeki 100 liralık bir bonoyu 35 liraya satan bir devlet alacaklısı, aradaki 65 liralık farkı, 50 liradan satan ise 50 liralık farkı kaybetmekte ve bu suretle âdeta birincisi 65 lira, ikincisi ise 50 lira vergi ödemiş olmaktadır. Bonolarını satanlar, vergi yerine geçecek bu kayıplarından başka bonoların faiz gelirlerini de elde etmek imkânını kaçırmaktadırlar.

Bonoların böylece alınıp satılabilme imkânı bir kısım vatandaş gelir kaybına uğratıp, borç verme yerine vergi ödeme durumuna düşürürken, satın alanları da % 28 oranında safî kazanca sahip kılmaktadır. Bu işleyiş tarzı yüzünden tasarruf bonoları, gelir adaletini bozmakta, diğer taraftan da, ihraç kanunda gösterilen amaçlara sarfedilmeyip bütçeye doğrudan doğruya irat kaydedilmekle verimli olmayan bir tarzda kullanılmaktadırlar. Çünkü Devlet bütçesinde uygulanan ademi tahsis prensibi sebebiyle tasarruf bonoları hâsılatlarının büyük kısmı, carî harcamalara tahsis olunmakta pek az kısmı da yatırım giderleri içinde yer işgâl etmektedir (18).

Bu borçların devlet bütçesine yükledikleri faiz ve anapara ödemeleri hayli ağırdır. Aşağıdaki tabloda tasarruf bonoları dolayısıyla ödenecek olan 9 yıllık faiz miktarları görülmektedir. (19).

(17) Bu ölçü içinde ayda 500, yılda 5500 lirayı aşanayan gelirler, tasarruf bonusu mükellefiyatı dışında bırakılmışlardır.

(18) Çünkü bütçelerde daima carî giderler, yatırım giderlerinden fazladır.

(19) Tasarruf bonoları ile elde edilecek hâsılat belli olmadığı için her yıl bütçeye tahmini bir rakam faizler karşılığı olarak konmaktadır.

TABLO : 19

Tasarruf Bonoları için 9 yıl süresince ödenecek faizler için tahmin edilen miktarlar. (Türk Lirası)

Yıllar	Faiz miktarı
1966	129.728.334
1967	129.728.334
1968	129.728.334
1969	129.728.334
1970	129.728.334
1971	129.728.334
1972	129.728.334
1973	129.728.334
1974	129.728.334

KAYNAK : 1955 Yılı Resmi kayıtları.

Tasarruf Bonoları ile devletin elde ettiği borçlar asıl 1971 yılından itibaren devletin devlet bütçesine büyük yükler yükleyecektir. Aşağıdaki tabloda Maliye Bakanlığınca yapılan hesap ve tahminlere göre 1971 den 1974 yılına kadar tasarruf bonoları için ödenecek meblâğların yükü gösterilmektedir.

TABLO : 20

1971 - 1974 devresinde tasarruf bonolarına ait faiz ve anapara ödemeleri olarak bütçeye yüklenecek yük tahmin miktarları. (Türk Lirası)

Yıllar	Anaparalar	Faizler	Toplamı
1971	415.596.309	129.728.334	545.324.643
1972	408.209.590	129.728.334	537.937.924
1973	472.136.673	129.728.334	601.865.007
1974	460.483.886	129.728.334	590.212.220

KAYNAK : İbid.

4. GENEL BÜTÇEDEN ÖDENECEK DİĞER BORÇLAR

Bu borçlar daha evvelce dış borç mahiyetinde iken Devlet Yatırım Bankasından toplanan borçlarla (20), 65 sayılı kanunun uy-

(20) 1935 Türk Borcu.

gulanmasından ileri gelen kambiyo zararlarını karşılamak için devletin yüklendiği borçlardır. Kambiyo zararlarını kapatmak için yapılan borç Merkez Bankasına karşı olup faizsizdir. Aşağıdaki tablolarda bu borçların ödeme durumları görülmektedir.

T A B L O : 21

**1935 Türk Borcu Tahvilleri karşılığında devlet borcunun
1975 yılına kadar ödeme durumu (Türk Lirası)**

Yıllar	Anapara	Faiz	Toplam
1966	1.741.165	1.864.850	3.606.015
1967	2.000.106	1.722.984	3.723.090
1968	2.152.904	1.570.186	3.723.090
1969	2.317.652	1.405.439	3.723.091
1970	2.494.603	1.228.488	3.723.091
1971	2.685.283	1.037.808	7.723.091
1972	2.890.455	832.636	3.723.091
1973	3.111.135	611.956	3.723.091
1974	3.348.595	374.496	3.723.091

KAYNAK : İbid.

T A B L O : 22

**Kambiyo Zararları dolayısıyla Merkez Bankasına olan
borcun 1975 yılına kadar ödeme durumu (Türk Lirası) (21).**

Yıllar	Anapara
1966	2.617.009
1967	2.617.008
1968	2.617.009
1969	2.617.008
1970	2.617.009
1971	2.617.009
1972	2.617.009
1973	2.617.009
1974	2.617.009

KAYNAK : İbid.

(21) Bu borç faizsiz borç olup ödeme yalnız anapara için yapılmaktadır.

II

KATMA BÜTÇEDEN ÖDENECEK BORÇLAR**1. DEVLET SU İŞLERİ İSTİKRAZLARI.**

1965 yılının ilk yarısında resmî kayıtlarda görülen Katma Bütçeden ödenecek borç olarak yalnızca Devlet Su İşleri'nin 1954 yılında üç ayrı tertipte çıkardığı % 5 faizli istikraz tahvilleri mevcut bulunmaktadır. 23 Nolu tabloda bu istikrazın tertipleri itibariyle dokuz yıllık ödeme durumu gösterilmiştir.

TABLO : 23

D. S. İ. İstikrazının 1975'e kadar ödeme durumu (Türk Lirası)

Yıllar	Anapara	Faiz	Anapara	Faiz	Anapara	Faiz	Toplam
1966	420.000	222.143	620.000	343.150	470.000	309.500	2.373.793
1967	430.000	212.143	650.000	313.150	500.000	270.500	2.373.793
1968	460.000	182.143	690.000	273.150	520.000	250.500	2.373.793
1969	480.000	162.143	720.000	243.150	550.000	220.500	2.373.793
1970	500.000	142.143	750.000	213.150	570.000	200.500	2.373.793
1971	530.000	112.143	790.000	173.150	600.000	170.500	2.373.793
1972	550.000	92.143	830.000	133.150	640.000	130.500	2.373.793
1973	580.000	62.143	880.000	83.150	660.000	110.500	2.373.793
1974	620.000	21.783	920.000	43.150	700.000	70.500	2.373.793

KAYNAK : Resmî kayıtlardan alınan bilgiye göre düzenlenmiştir.

III

GENEL VE KATMA BÜTÇE UZUN VADELİ İÇ DEVLET BORÇLARININ, DEVLET BÜTÇESİNE TOPLAM YÜKLERİ

Yukarıda ayrı ayrı gördüğümüz Genel ve katma bütçelere ait uzun vâdeli iç devlet borçları ile münferit yükleri, ilk bakışta, devlet bütçesine verecekleri ağırlık itibariyle yeteri kadar fikir vermek-

ten uzak bulunabilirler. Bu itibarla Genel Bütçe ve Katma Bütçe borçlarının toplam olarak her yıl devlet bütçesine verecekleri yükü tesbit etmek gerekir. Bu amaçla tablo 24. de tüm borçlar toplamı ile ilgili ödemeler gösterilmiştir.

TABLO : 24

**Devlet bütçesinden ödenecek iç borçların yıllar itibariyle
Anapara ve Faiz toplamaları yükü (Türk Lirası)**

Yıllar	Anaparalar	Faizler	Toplam
1966	134.949.374	273.612.447	408.561.821
1967	134.961.314	265.736.029	400.697.343
1968	116.327.913	257.384.011	373.711.924
1969	112.171.360	251.429.098	363.600.458
1970	115.645.012	244.655.082	360.300.094
1971	525.837.601	238.357.996	764.195.597
1972	522.379.054	232.892.324	755.271.378
1973	628.684.817	251.793.369	880.478.186
1974	622.375.490	244.912.049	867.287.539

KAYNAK : İbid.

Görüldüğü gibi iç devlet borçlarının devlet bütçesine yüklediği yük hiç de hafif olmadığı gibi 1973 den itibaren de daha da ağırlaşmaktadır. Bu yük artışının sebebi, bir yandan tasarruf bonoları ödemeleri, diğer yandan da Merkez Bankasına olan 5.316.822.027 liralık borcun ödemelerine başlanılması ve bilhassa sonuncusunun gitikçe çoğalan bir seyir takip etmesidir.

SONUÇ

Sonuç olarak denebilir ki, yıllar gereken ilgi ve titizlikten uzak olarak hattâ kamu oyunun gözü ile meclis denetiminden bile kaçırılarak yürütülen devletin iç borç politikası, nihayet 1960 dan sonra gün ışığına çıkarılmıştır. Ancak meydana çıkan durumun hiçte iç

açıcı olmadığı ortadadır. Uygulama göstermektedir ki, iç borç politikası sistemli ve hedefli bir para politikası olmaksızın yürütülmüş ve neticede büyük kısmı gelecek kuşaklar tarafından taşınacak ağır bir borç yükü yaratılmıştır. Bunun yanı sıra, devlet kredisinin, halk oyunda sarsılması da bu yükün üzerine sardırılan ikinci bir manevi ağırlık olmuştur.

Öyle görülmektedir ki, plânsız ve sistemsiz bir iç borç mekanizmasının kurulması sonunda ortaya çıkan ve gereğinden fazla olan iç borç yükünü -dış borçları bir yana bırakarak- hafifletebilmek için tek ümit millî gelirin gelecek yıllarda sür'atle artması ve bu artışı yakalayacak bir vergi sisteminin kurulmasıdır. Aksi takdirde mevcut borçların yükü devlet bütçesine yeni yeni iç borçları -ya da emisyonu- dâvet edecek ve iş borçlar, bu yeni borçları yiye yiye daha da büyüüp ağırlaşacaktır.